

ความคิดเรื่องการติดขัดและความหลุดพ้นจากทุกข์ในพุทธปรัชญา เถรวาท



นางลัมพร ลำพุกธรา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2527

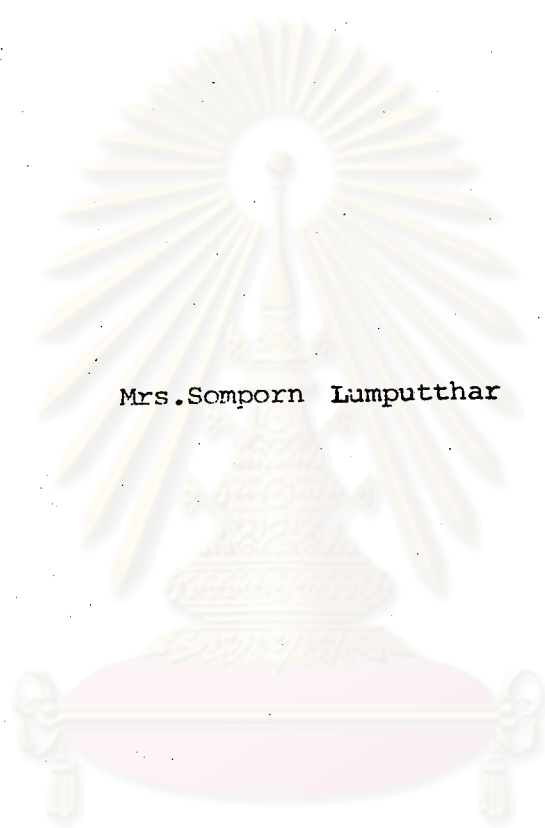
ISBN 974-563-401-8

013315

i 17737953

THE CONCEPTS OF BONDAGE AND LIBERATION FROM SUFFERING IN THERAVADA

PHILOSOPHY



Mrs.Somporn Lumputthar

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of Philosophy

Graduate School

Chulalongkorn University

1984

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ความคิด เรื่องการติดขัดและความหลุดพ้นจากทุกข์
โดย นางสมพร สำพุทธา
ภาควิชา ปรัชญา
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ วิจิตร เกิดวิศิษฐ์



บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุประดิษฐ์ บุญนาค)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
(รองศาสตราจารย์ กীরติ บุญเสื่อ)

.....
(รองศาสตราจารย์ วิจิตร เกิดวิศิษฐ์)

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุนทร ณ รัชต์)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ความคิด เรื่อง การติดขัดและความหลุดพ้นจากทุกข์ในพุทธปรัชญา เถรวาท
ชื่อ นิสิต นาง ลมพร สำพุทธธา
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ วิสิทธิ์ เกิดวิสิทธิ์
ภาควิชา ปรัชญา
ปีการศึกษา 2526

บทคัดย่อ



วิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษา เรื่อง การติดขัดและความหลุดพ้นจากทุกข์ในพุทธปรัชญา เถรวาท

พุทธปรัชญา ล้วนให้เห็นความจริง เกี่ยวกับชีวิตว่ามนุษย์มีทั้ง ลุ่มและทุกข์ ชีวิตปุถุชนมักแสวงหาความลุ่มขั้นต่ำได้แก่กามลุ่ม ซึ่งมีความลุ่มหลายชนิดที่เต็มไปด้วยทุกข์มากกว่าลุ่มตามความหมายที่แท้จริงนั้น พุทธปรัชญา ล้วนให้เห็นแสวงหาความลุ่มขั้นสูง ซึ่งมีความประณีตกว่าอันได้แก่ความลุ่มที่มีความสงบในระดับต่าง ๆ กัน ซึ่งระดับสูงสุดเรียกว่านิพพาน การที่พุทธปรัชญามีทัศนะว่าชีวิตมนุษย์มีความทุกข์มากกว่าความลุ่ม ก็เพราะชีวิตมีทั้งทุกข์ประจำและทุกข์จร ทุกข์ประจำคือการเกิดซึ่งจะต้องมีการแก่การเจ็บและการตายตามมาอย่างแน่นอน ส่วนทุกข์จรคือความทุกข์กายและทุกข์ใจ เนื่องจากความเจ็บไข้ ความวิตกกังวล และความร่ำรวยหวนแวน การได้สิ่งที่ไม่ปรารถนา และไม่ได้สิ่งที่ไม่ปรารถนา เป็นต้น ถ้ามนุษย์สามารถขจัดความทุกข์ใจได้ เขาก็จะได้พบกับความลุ่มที่แท้จริงตลอดไป

สำหรับบรรณชาติของมนุษย์นั้น พุทธปรัชญา มีทัศนะว่าประกอบด้วยชั้น 5 คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รวมกันอยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่

และสลายไปในที่สุด กระแสชีวิตที่ไหลเวียนอยู่ เสมอไม่หยุดนิ่ง เป็นไปตามหลักปรัชญาลุ่มปบาท โดยมีอวิชชา เป็นมูลราก กระแสนี้ไหลเวียนเรื่อยไป เรียกว่าสังสารวัฏ ซึ่งทำให้มนุษย์ติดขัด อยู่ในทุกข์

ถ้ามนุษย์แก้ไขความทุกข์และแสวงหาความลุ่มในทางที่ไม่ถูกต้อง ทุกข์จะยิ่งเพิ่มขึ้นไปอีก ทั้งนี้เพราะมนุษย์ยังไม่สามารถขจัดสาเหตุของความทุกข์ของชีวิตคืออวิชชา อวิชชาได้แก้ ความไม่รู้ในอริยสัจ 4 ซึ่งหมายความว่ารวมถึงไม่รู้ปรัชญาลุ่มปบาทและไตรสิกข์ด้วย เมื่อมนุษย์มีอวิชชา ตัณหาและอุปาทานก็จะเกิดตามมา รวมเรียกว่ากลุ่มกิเลสในวัฏฏะ 3 อุปาทานจะยึดถือขั้น 5 ว่า เป็นตัวตนเป็นตัวของเรา อันเรียกว่าอุปาทานขั้น ซึ่งก่อให้เกิดทุกข์ เพราะความยึดมั่น และเป็นเหตุให้ทำอกุศลกรรมและอกุศลกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีผลตามมาเรียกว่า วิชาภขั้นได้แก่ภพภูมิต่าง ๆ ถ้าทำอกุศลกรรมจะเกิดในอบายภูมิคือนรก เดรัจฉาน เปรตและอสุรกาย ถ้าทำอกุศลกรรมจะเกิดในกามลุ่มคติภพ ได้แก่รูปภพ อรูปภพ อันเป็นเหตุให้วนเวียน อยู่ในสังสารวัฏ คือวงจรของภวสังขาร ซึ่งได้แก่วัฏฏะ 3 คือกิเลสวัฏฏ์ กรรมวัฏฏ์ และ วิชาภวัฏฏ์

ความทุกข์นี้สามารถดับได้ตามหลักของอริยสัจ คือแทนที่มนุษย์จะวนเวียนอยู่ใน ห้วงแห่งสังสารวัฏด้วยอวิชชา มนุษย์ควรจะแก้ปัญหาวิตถด้วยปัญญา โดยเปลี่ยนมาเดินตาม ทางสายกลาง คือมัชฌิมาปฏิปทาตามหลักอริยสัจ 4 (อันได้แก่อริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งย่อลง ได้เป็นการปฏิบัติ 3 ระดับ เรียกว่าไตรสิกข์ คือศีล สมาริ ปัญญา) มนุษย์ก็จะสามารถขจัด อวิชชาเสียได้ อริยมรรคนี้มีสี่ปฏิฐาน 4 เป็นเครื่องมีอสังคย ซึ่งรวมการปฏิบัติลุ่มกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน อันเป็นขั้นสุดท้ายที่จะทำให้เกิดปัญญาคืออวิชชา

เมื่อไม่มีอวิชชา ความยึดมั่นในตัวตนและของของตนก็หมดไป กิเลสซึ่งเป็นปัจจัย ให้ต้องทำกรรมก็ไม่มี วงจรของวัฏฏะจึงถูกตัดขาดออกจากกัน เมื่อสิ้นกรรม ไม่มีผลของ กรรม ก็ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ อีกต่อไป นับเป็นการสิ้นสุดลงแห่งสังสารวัฏ เป็นการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง อันเรียกว่านิพพาน นิพพานเป็นภาวะที่อธิบายได้ยาก มีความ

ประเสริฐสมบูรณ์ และเป็นสุขอย่างแท้จริง อาจอธิบายได้ว่าเป็นภาวะที่สงบ บริสุทธิ์ และเป็นอิสระ ปราศจากเครื่องร้อยรัดคืออวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นภาวะเหนือสุขและทุกข์ใน - ความหมายทั่วไป ภาวะนี้เป็นประสบการณ์ที่จะพึงรู้แจ้งได้ด้วยตนเอง



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

temporary kinds of suffering. The former refers to the birth which certainly entails decay and death; while the latter refers to physical and mental suffering because of illness, anxiety and attachment to things, association with the unpleasant and disassociation with the pleasant etc. If he can eradicate mental suffering once for all, he can attain real happiness for ever.

The nature of man, according to Buddhist Philosophy, is composed of the Five Aggregates (Pañcakkhandha), viz., corporeality (Rūpa), feeling (Vedanā), perception (Saññā), mental formations (Saṅkhāra) and consciousness (Viññāna); all of which exist together under the Three Signs of Being (Tilakkhaṇa) and successively occur in three moments: it first originates, then lasts for a moment and decays at last. This life, which is always in a state of flux, depends upon the law of the Dependent Origination (Paṭiccasamuppāda), and has ignorance (Avijjā) as its cause. The life existed in this way is called the Circle of Rebirth (Samsāravatṭa) that makes human being entrap in suffering.

The more human being frees himself from various kinds of suffering and seeks for happiness wrongly, the more kinds of suffering increase. This is because he cannot eradicate Avijjā which is the real cause of suffering of life. Avijjā is nothing but the ignorance of the Four Noble Truths (Ariyasacca or Cattāri Ariyasaccāni), including of the law of Dependent Origination and

the Three Signs of Being. With ignorance in mind, the desire (Taṇhā) and attachment (Upādāna) automatically grow. All of them is called the Group of Defilements according to the three rounds of rebirth (Tivaṭṭa). The attachment makes man comprehend wrongly the Five Aggregates as the self and the notion of mine. This is called the Five Aggregates of Attachment (Upādānakhanda) which is the cause of sufferings as such, and also the cause of wholesome and unwholesome actions (Kusalakamma and Akusalakamma). The results (Vipāka) inevitably follows the actions as such. This is nothing but the various kinds of States of Existence (Bhava and Bhūmi). If he performs unwholesome actions, follows the rebirth in the planes of misery (Apāya-bhūmi), viz., Hell (Naraka), Animal Kingdom (Tiracchāna), Ghost Sphere (Peta) or the Host of Demons (Asurakāya); and if he performs wholesome actions, follows the rebirth in Sensuous Blissful Planes (Kāmasugati-bhava) : the planes of the Form (Rūpa-bhava) or the Plane of the Formless (Arūpa-bhava). This is the cause of the Circle of Rebirth according to the Wheel of Existence (Bhavacakka), viz.: the Round of Defilement (Kilesa-vaṭṭa), the Round of Action (Kamma-vaṭṭa) and the Round of Results (Vipāka-vaṭṭa). As far as human being has ignorance, so long he is entrapped unceasingly in this Circle of Rebirth in the various planes as such.

According to the Four Noble Truths suffering can be eradicated. Instead of letting oneself immerse in the ocean of the Wheel of Existence because of ignorance, human being should try to solve problems through wisdom by changing his way of life to the golden mean (Majjhima patipadā) of the Four Noble Truths, (viz., the Noble Eightfold Path which can practically be summarized into three levels (Sikkhāttaya): Morality (Sila), Concentration (Smādhi) and Wisdom (Paññā), he can put an end to his ignorance. The Noble Eightfold Path (Aṭṭhaṅgiga magga) is of the Four Bases of Mindfulness (Catu satipatṭhāna) as its important instrument. In this is included the way of concentration (Samatha kammaṭṭhāna) and insight development (Vipassanā kammaṭṭhāna) which are the final methods for the highest wisdom (Paññā) or knowledge (Vijjā).

Without ignorance, the self attachment and the notion of mine cannot take place. The defilements which are the cause of actions are also eradicated once for all. The Circle of Rebirth is destroyed in this way. Without actions of defilements, their results do not follow and the Circle of Rebirth in various planes stop. This is the end of the Wheel of Existence and the freedom from sufferings, which is called Nibbāna. Nibbāna is subtle, perfect and the real happy state, and may be described also as peaceful, pure and free, without all kinds of fetters: ignorance, desire and attachment. It is the state beyond both happiness and suffering of the ordinary sense of the term, and is the personal experience of which is enkindled by himself.



กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณท่านผู้มีนามต่อไปนี้ ซึ่งเป็นผู้ช่วยให้การเขียนวิทยานิพนธ์
นี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

รองศาสตราจารย์ วิจิตร เกิดวิไลขันธ์ อาจารย์ที่ปรึกษาผู้ให้คำแนะนำปรึกษา
และตรวจแก้วิทยานิพนธ์ ด้วยความเมตตากรุณาอย่างยิ่ง ตลอดเวลาในการวิจัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สุนทร ฦ รงค์ ผู้ให้คำปรึกษาทั่วไปเกี่ยวกับเค้าโครง และ
ตรวจแก้วิทยานิพนธ์

พระเดชพระคุณ พระอาจารย์เสือ สุกโร แห่งจันทบุรี และท่านเจ้าคุณพระปริยัติโมฬี
แห่งวัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน ผู้ได้กรุณาอภิปรายและให้ข้อคิดล้ำค่า

ท่านอาจารย์และเพื่อนผู้ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจทุกท่าน

ข้อบกพร่องอันใดในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอน้อมรับแต่ผู้เดียว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



| | |
|---|-----|
| บทคัดย่อภาษาไทย..... | ๑ |
| บทคัดย่อภาษาอังกฤษ..... | ๒ |
| กิตติกรรมประกาศ..... | ๓ |
| บทที่ | |
| 1 บทนำ..... | 1 |
| 2 ธรรมชาติของมนุษย์..... | 5 |
| ชั้น 5..... | 7 |
| อริยสัจ 4..... | 11 |
| ไตรลักษณ์..... | 17 |
| ปฏิจลสัมปบาท..... | 19 |
| กรรม..... | 23 |
| 3 การติดขัดตามหัตถ์คณะพุทธปรัชญา..... | 29 |
| สังสารวัฏ : การเวียนว่ายตายเกิด..... | 30 |
| ภพภูมิต่าง ๆ อันเนื่องมาจากแนวคิดเรื่องสังสารวัฏ..... | 58 |
| ความทุกข์ในสังสารวัฏ..... | 72 |
| 4 ความหลุดพ้นตามหัตถ์คณะพุทธปรัชญา..... | 81 |
| ธรรมชาติของความหลุดพ้น..... | 82 |
| การพ้นจากวัฏฏะ คือการพ้นจากทุกข์..... | 94 |
| วิธีเข้าถึงความหลุดพ้น..... | 99 |
| ขั้นตอนของความหลุดพ้น..... | 114 |
| 5 สรุปผลการวิจัย..... | 123 |
| บรรณานุกรม..... | 127 |
| ประวัติผู้เขียน..... | 130 |

รหัสที่ใช้ในการอ้างอิงพระไตรปิฎกและอรรถกถา



| คำย่อ | ย่อมาจาก |
|--------------|--------------------------|
| วินย. ภิกขุ. | วินัยปิฎก ภิกขุณีวิงค์ |
| วินย. มหา | " มหาวรรค |
| ที.ม. | ทีฆนิกาย มหาวรรค |
| ที. ปา. | " ปาฐิกวรรค |
| ม.มู. | มัชฌิมนิกาย มุลปัตถนาลัก |
| ม.ม. | " มัชฌิมปัตถนาลัก |
| ม.จ. | " จูปริปัตถนาลัก |
| สัง. ล. | สังยุตตนิกาย ลคคาถวรรค |
| สัง. นิ | " นิทานวรรค |
| สัง. ข. | " ชนธวารวรรค |
| สัง. สฬี. | " สฬายตนวรรค |
| สัง. ม. | " มหาวารวรรค |
| อัง. ดิก | อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต |
| อัง. จตุกก. | " จตุกกนิบาต |
| อัง. ปัญจก | " ปัญจกนิบาต |
| อัง. สักก. | " สักกนิบาต |
| อัง. นวก. | " นวกนิบาต |
| อัง. ทลัท. | " ทลัทนิกนิบาต |
| อุ. ธ. | อุททกนิกาย ธรรมบท |
| อุ. จ. | " จูทาน |

| คำย่อ | ย่อมาจาก |
|----------|-----------------------------|
| ข. อติ. | ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ |
| ข. ส. | " สุตตนิบาต |
| ข. ม. | " มหานิทเทส |
| ข. ปฏี | " ปฏิสัมภิตามรรค |
| ข. อป. | " อปทาน |
| อภี. สง. | อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณีปกรณ์ |
| อภี. วิ. | " วิงคปกรณ์ |
| อภี. ก. | " กถาวัตถุปกรณ์ |
| วิสุทธ. | วิสุทธิมรรค แปล |
| ฉลินท. | ฉลินทปัญหาลับแปล |

ตัวอย่างการอ้างอิง ถ้าอ้างว่า สง. ตก. 20/501/197 หมายความว่า สังคตตรนิกาย
 ดิกนิบาต พระไตรปิฎกเล่ม 20 ข้อ 501 หน้า 197 ถ้าอ้าง วิสุทธ.1/2/26 หมายความว่า
 วิสุทธิมรรค ภาค 1 ตอน 2 หน้า 26

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย